

АКТУАР МОЛИЯ ВА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ

Vol. 4 Issue 01 | pp. 200-205 | ISSN: 2181-1865
Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ КОРХОНАЛАРИДА ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМНИ БОШҚАРИШ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Умаров Илҳомжон Юлдашевич
Андижон давлат университети
“Иқтисодиёт” кафедраси профессор,
иқтисодиёт фанлари доктори
Каримов Музаффар Абдумалик ўғли
Андижон давлат университети
“Иқтисодиёт” кафедраси в.б.
доценти, и.ф.ф.д. (PhD)

Аннотация. Мақолада интеграциялашув жараёнида корхонанинг ташкилий-иқтисодий механизмини бошқариш методологияси мавзуси ёритиб ўтилинган. Асосан бугунги кундаги озиқ-овқат саноати корхоналари объект қилиб олинган.

Калит сўзлар. интеграциялашув, ташкилий-иқтисодий механизм, инновацион технологиялар, маҳсулот сифати, ихтисослашган, салоҳият, бошқарув тизими, замонавий усул ва услуб.

МЕТОДОЛОГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ХОЗЯЙСТВЕННЫМ МЕХАНИЗМОМ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Умаров Илҳомжон Юлдашевич
Каримов Музаффар Абдумалик ўғли
Андижанский государственный университет

Абстракт: В статье освещена тема методологии управления организационно-экономическим механизмом предприятия в процессе интеграции. В качестве объекта в основном взяты сегодняшние предприятия пищевой промышленности.

Ключевые слова: интеграция, организационно-экономический механизм, инновационные технологии, качество продукции, специализация, мощность, система управления, современный метод и метод.

MANAGEMENT METHODOLOGY OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM IN FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

Umarov Ilhomjon Yuldashevich
Karimov Muzaffar Abdumalik o'g'li

Abstract: In the article, the topic of the management methodology of the organizational and economic mechanism of the enterprise during the integration process is highlighted. Mainly, today's food industry enterprises are taken as an object.

Keywords: integration, organizational-economic mechanism, innovative technologies, product quality, specialization, capacity, management system, modern method and method.

Бугунги бозор муносабатлари шароитида озиқ-овқат саноати корхоналари янги инновацион технологияларни қўллаши, маҳсулот сифатини ошириши, ишчи-ходимлар меҳнат салоҳиятини такомиллаштириши каби ташкилий-иқтисодий жараёнларга катта эътибор қаратиши талаб этилмоқда. Ташкилий-иқтисодий жараёнларни оптимал шаклда ташкил этиш озиқ-овқат саноати маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ортишига катта таъсир кўрсатади.

Дунёда энг кўп озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи мамлакатлар бўлиб Хитой, Ҳиндистон, АҚШ ва Бразилия ҳисобланади, ушбу мамлакатлар жуғрофий ер майдони бўйича дунёнинг энг кучли бешлигига ҳам киради.

Хитой ва Ҳиндистон ҳам йирик озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи мамлакатлар бўлиб, улар асосан ички эҳтиёжни таъминлашга йўналтиради. Хитойда асосан гуруч, буғдой, картошка, пиёз, карам, ловия, бақлажон, исмалоқ, сабзи, бодринг, помидор, қовоқ, нок, узум, олма, шафтоли, олхўри, тарвуз, қўй сути, қўй, эчки, товуқ ва чўчка гўшти, тухум, балиқ ва асал маҳсулотлари ишлаб чиқарилади. Ҳиндистон дунёдаги энг йирик озиқ-овқат ишлаб чиқарувчилардан бири бўлса-да, унинг маҳсулдорлиги Хитой, АҚШ ва Бразилияга қараганда анча паст. Бундан ташқари, Ҳиндистоннинг кўплаб фуқаролари ўзи ишлаб чиқарган озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олишга қодир эмаслар.

Инновацион технологияларни қўллаш билан бирга ишлаб чиқариш жараёнларини самарали бошқарув механизмини ташкил этиш зарур. Бунда корхоналарни бошқаришни ташкилий-иқтисодий механизмдан фойдаланиш, услубий ёндашувларга асосланган ҳолда мақбул бошқарув усуллари қўллаш лозим.

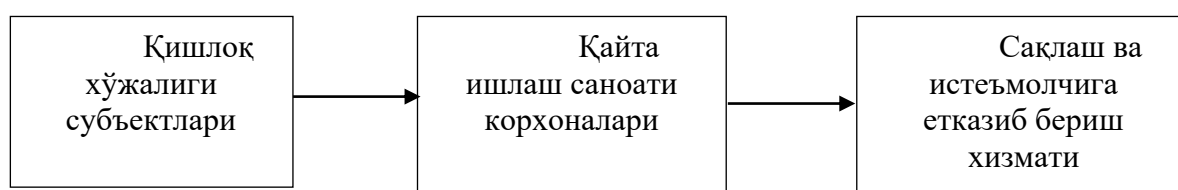
Мамлакатимиз озиқ-овқат саноати корхоналарида бошқаришни ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштирилган услубларини ишлаб чиқишга асосий сабаблар бўлиб:

- озиқ-овқат таъминоти муаммосини ҳал қилиш ва тегишли ташкилий-иқтисодий тузилма билан боғлиқ замонавий тизимнинг мавжуд эмаслиги;
- соҳада хомашё-тайёр маҳсулот кластерларини ривожланмаганлиги;
- озиқ-овқат маҳсулотларини сифатини назорат қилиш тизимини такомиллашмаганлиги;
- ҳўжалик юритувчи субъектларнинг самарали ишлаши ва озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш жараёнларини тартибга солиш учун концептуал қоидаларни амалга оширишни такомиллаштирилган методологияси ишлаб чиқилмаганлиги асосий сабаблар ҳисобланади.

Озиқ-овқат саноати корхоналари рақобатбардошлигини оширишда хўжалик юритувчи субъектларни интеграциясини амалга ошириш асосида озиқ-овқат таъминоти тизимининг иқтисодий тузилмасини шакллантириш зарур. Бунда қишлоқ хўжалигидан тортиб сақлаш ва истеъмолчига етказиб беришгача бўлган функционал жиҳатдан бир-бирига боғлиқ бўлган тармоқларни бирлаштириш орқали интеграцияни ташкил этиш талаб этилади.

Ушбу интеграция юртимиздаги тўқимачилик саноатида кенг ривож топиб бормоқда. Шунинг учун тўқимачилик саноатида шаклланаётган кўмикмалардан фойдаланган ҳолда озиқ-овқат саноатида ҳам кластерларни ташкил этиш зарур.

Саноатда бундай бирикмаларнинг ҳосил бўлиши қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш соҳасини ривожланишига ҳамда озиқ-овқат маҳсулотларини истеъмолчиларга етказиб бериш босқичларининг узлуксизлигини таъминлаш заруратидан келиб чиқади (1-расмга қаранг).

1-расм. Озиқ-овқат саноати корхоналарини интеграциялашув жараёни¹

Интеграциялашув озиқ-овқат саноати корхоналарининг самарали ишлашини таъминлашда, ташкилий - иқтисодий шароитларни яратишда, озиқ-овқат маҳсулотлари хажмини кўпайтиришда, узлуксиз ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этишда муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Айниқса қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришда ҳар бир ҳудуд хусусиятидан келиб чиққан ҳолда ихтисослашувни ривожланишида, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни меъёрини белгилашда муҳим аҳамият касб этади.

Озиқ-овқат саноати корхоналарини ички ва ташқи муҳит омиллари билан ўзаро муносабатларини самарали ташкил этиш мақсадида ишлаб чиқиладиган ташкилий-иқтисодий механизм бир қанча услубий ёндашувларга асосланган бўлиши зарур. Ушбу механизмда ташкилий мувофиқлаштирувчи модул мавжуд баҳолаш меъзонлари асосида тегишли воситалар орқали бошқарилиши назарда тутилган.

Механизмни яратилиши интеграция турларидан энг мақбулини танлаш, тузилмани чегараларини белгилаш, ваколат ва функцияларни тақсимлаш жараёнидан ташкил топади (2-расмга қаранг).

Механизм функциялари ташкилий тузилмада ҳар бир корхона ёки бирлашманинг синергия даражасини келиб чиқиб белгиланади, бунда хўжалик юритувчи субъектларнинг хусусий самарадорлиги муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек механизмни комплекс баҳолаш ёрдамида самарадорликка таъсир этувчи омилларни аниқлаш ва механизмни мақбул воситалар билан таъминлаш назарда тутилади.

¹ Муаллиф ишланмаси

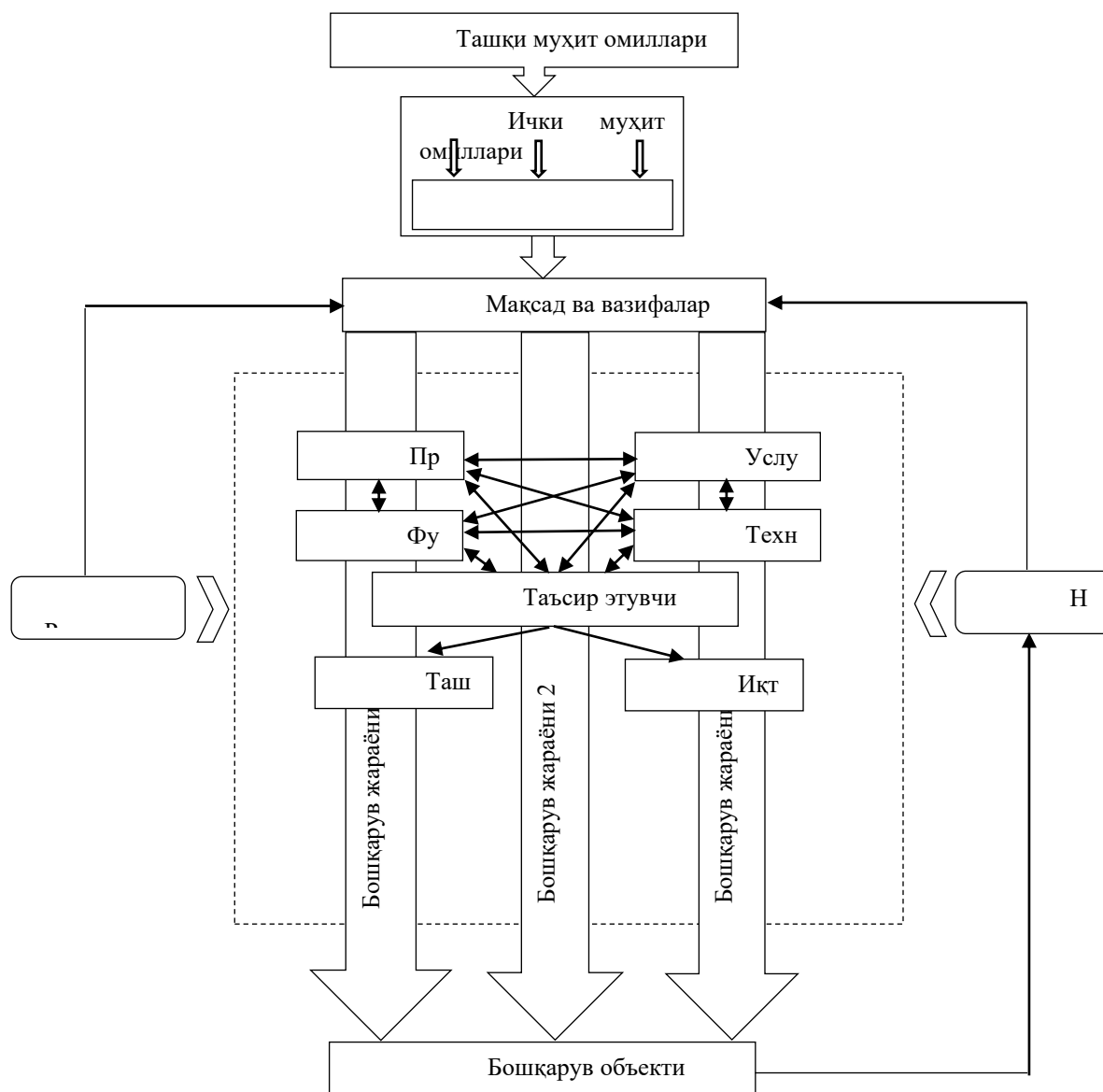

2-расм. Озиқ-овқат саноати корхоналарини интеграциялаш жараёнини услубий жиҳатлари²

Интеграция жараёнида содир бўладиган корхоналарнинг қўшилиши, ажралиб чиқиши, бўлиниши каби босқичлар ташкилий-иқтисодий механизм ўзгаришига таъсир кўрсатади. Шунинг учун ташкилий-иқтисодий механизмни ишлаб чиқишда аввало корхонанинг аниқ тузилмасини белгилаб олиш, молиявий, ташкилий, иқтисодий жиҳатларини баҳолаш зарур.

Шундай қилиб, ташкилий-иқтисодий бошқарув механизмнинг концептуал моделини қуйидагича шаклида кўрсатиш мумкин (3-расмга қаранг).

² Муаллиф ишланмаси

3-расм. Бошқарувнинг ташкилий-иқтисодий механизмини концептуал модели³

Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, ташкилий-иқтисодий механизм ўзаро боғлиқ элементларни: принциплар, функциялар, усуллар, технологияларни ўз ичига олган кўп қиррали тушунчадир. Бунда ташкилий - иқтисодий механизм тамойиллари механизмнинг ишлашини назарий ва амалий асосларини белгилайди. Вазифалар эса бошқарув жараёнида юзага келадиган муносабатларни, ташкилий-иқтисодий механизм хусусиятларини намоён бўлишида бажарилиши зарур бўлган функцияларни ифодалайди. Услуб бошқарув жараёнларига таъсир қилиш усуллари мажмуини таснифласа, технология усулларнинг билвосита акси бўлиб, бошқарув

³ Здольников С.В. Организационно-экономический механизм управления инновационным потенциалом интегрированных промышленных структур. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Экономические науки № 4(246) 2016. с. 109-122. 116 б.

жараёнини амалга ошириш воситалари, жараёнлари ҳамда операциялари мажмуи ҳисобланади.

Озиқ-овқат саноати корхоналари учун самарали ташкилий-иқтисодий механизмни ишлаб чиқишда интеграциялашув жараёнининг ўрни муҳим аҳамият касб этиб, бир-бирини тўлдирувчи циклар йиғиндисини ҳосил қилишга, хомашёни етиштиришдан бошлаб тайёр маҳсулотгача бўлган жараёнларни уйғунлашувига эришилади. Бундан ташқари ҳосил бўлган кластерлар рақобатбардошликни таъминлашга хизмат қилади.

Шунинг учун озиқ-овқат саноатида йирик кластерларни ташкил этиш, хомашёдан тортиб тайёр маҳсулотгача бўлган барча босқичларни бир-бирига занжирли боғлаш, маҳсулотлар сифатини назорат қилиш механизминини такомиллаштириш, диверсификациялашув жараёнларини ривожлантириш тавсия этилади.

Мавзу юзасидан умумий хулосалар.

1. Ташкилий-иқтисодий механизм ўзаро бир-бири билан боғлиқ элементлар йиғиндисини бўлиб, бунда субъектлар, объектлар, принципалар, усуллар ва бошқа воситалар уйғунлашуви асосидаги бошқарув жараёни тушунилади.

2. Озиқ-овқат саноати корхоналарининг ташкилий-иқтисодий механизмга таъсир этувчи омилларни шартли равишда ҳуқуқий-меъёрий, иқтисодий ҳамда ташкилий гуруҳларга бўлиш тавсия этилади. Ҳуқуқий-меъёрий омиллар сифатида меъёрий-ҳуқуқий баъзани такомиллаштириб бориш натижасида юзага келган ўзгаришлар таъсир кўрсатса, иқтисодий омиллар сифатида нарх, солиқ, молиялаштириш, суғурта, кредит, иш ҳақи каби воситаларнинг ўзгариши таъсир кўрсатади, ташкилий омиллар сифатида эса бошқарув тизимини замонавий усул ва услубларини ишлаб чиқиши билан боғлиқ жараёнлар таъсир этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://www.investopedia.com/articles/investing/100615/4-countries-producemostfood.asp#:~:text=Key%20Takeaways,for%20total%20geographic%20land%20area.>

2. Здольникова С.В. Организационно-экономический механизм управления инновационным потенциалом интегрированных промышленных структур. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Экономические науки № 4(246) 2016. с. 109-122. 116 б.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

